

Молиявий фаолиятдан келиб чиқадиган пул оқимларини алоҳида ёритиб бериш муҳим аҳамият касбэтади, чунки бу маълумот ташкилотни капитал билан таъминловчилар томонидан келгуси пул оқимларига бўлган талабларини прогноз қилиш учун фойдалидир. Молиявий фаолиятдан келиб чиқадиган пул оқимларига қуйидагилар мисол бўлади:

(а) акциялар ёки бошқа улушли инструментларни муомалага чиқаришдан пул маблағлари келиб тушиши;

(б) ташкилот акцияларини харид қилиш ёки муомаладан чиқариш учун мулкдорларга пул маблағлари тўлови;

(в) қарз мажбуриятларини чиқариш, қарзлар бериш, векселлар, облигациялар, гаров ва бошқа қисқа муддатли ёки узоқ муддатли қарз мажбуриятларини чиқаришдан пул маблағлари келиб тушиши;

г) қарзлар бўйича қайтарилган пул маблағлари тўлови; ва

(д) ижарачи томонидан ижара бўйича сўндирилмаган мажбуриятни камайтириш учун амалга оширилган пул маблағлари тўлови.

Демак, муқобил равишда операцион фаолият бўйича соф пул оқимларини умумлашган даромадлар тўғрисидаги ҳисоботда ёритилган тушумлар ва харажатларни акс эттириш ҳамда давр мобайнида захиралардаги ва операцион дебиторлик ва кредиторлик қарзларидаги ўзгаришларни акс эттириш орқали билвосита усулда тақдим этиш мумкин.

ТАДБИРКОРЛИК СУБЪЕКТЛАРИДА СОЛИҚ НАЗОРАТИНИ ҚЎЛЛАНИЛИШИНING АҲАМИЯТИ

Кулимова Хуснида Махсуд қизи
Тошкент молия институти
“Молия” кафедраси доценти, PhD
husnida2016@mail.ru

Аннотация

Ушбу мақолада тадбиркорлик субъектларининг ташқи савдо алоқаларини бошқаришда солиқ назоратининг аҳамияти келтирилган, шу билан биргаликда солиқ органларининг назорат фаолияти, ташқи иқтисодий муносабатларни тартибга солиш усуллари, божхона таъриф усуллари билан боғлиқ бўлмаган ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш усуллари ўрганилган. Шунингдек, тадбиркорлик субъектларининг ташқи савдо алоқаларини бошқаришда солиқ назоратининг аҳамиятини ўрганишга доир илмий мунозаралар юритилган ва таклифлар берилган.

Калит сўзлар: экспорт, импорт, савдо операцияси, молиявий имтиёзлар, солиқ тўловчи, божхона божи, божхона маъмуриятчилиги, солиққа тортиш, божхона, солиқ, солиқ назорати.

Маълумки, экспортёр корхоналарни давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватлашнинг мақсадлилигини оширишда, импорт операцияларида ҳужжат билан тасдиқланган маҳсулотларнинг тўлиқ истеъмолчиларга етказилишига эришишда солиқ назоратидан фойдаланишга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Ўзбекистонда иқтисодий солиқлар воситасида тартибга солиш, тадбиркорлик субъектларини фаолиятини солиқлар воситасида қўшимча рағбатлантириш бўйича тизимли амалий ишлар амалга оширилмоқда. «Солиқ назоратининг шакл ва механизмларини, шу жумладан солиқ солиш объектлари ҳамда солиқ тўловчиларни янада тўлиқ қамраб олиш ва ҳисобини таъминлайдиган замонавий ахборот-коммуникация технологияларини кенг жорий этиш ҳисобига такомиллаштириш, трансфер нархларни шакллантириш билан боғлиқ операцияларга солиқ солиш тартибини жорий этиш»[1] вазифаси белгиланган. Мазкур вазифа ижросини таъминлашда экспорт фаолиятини янада ривожлантириш, тадбиркорлар ўртасида рақобатбардош маҳсулотларни ишлаб чиқаришни кенгайтиришда молиявий имтиёزلарни қўллаш тартибини такомиллаштириш, ташқи савдода солиқ назоратига таъсир қилувчи омилларни ўрганиш бўйича таклиф ва илмий тавсияларни асослаш, халқаро бозорда импорт операцияларида солиқ назоратининг аҳамияти долзарбдир.

З.Қурбановнинг фикрига кўра, “мамлакатимиз валюта захирасини мустақамлашда товар ва ишлар, хизматларни хорижга экспорт қилиш иқтисодий аҳамиятидан келиб чиқиб, экспорт операциялари солиқ аудити методологиясини такомиллаштириш зарур”.[2]

Тошмурадованинг илмий ишларида солиқлардан самарали фойдаланиш йўллари тадқиқ этилган. [3]

Исламкулов ўз изланишларида бюджет даромадларида солиқлар тушуми барқарорлигини таъминлашга доир масалалар тадқиқ этилган. [4]

Ш.Д.Эргашходжаева томонидан олиб борилган тадқиқот натижалари экспорт фаолиятини рағбатлантириш жаҳон бозорининг таркиби ва ривожланиш хусусиятларига боғлиқлигини кўрсатади.[5]

Л.Гончаренконинг қайд этишича, “солиқ муносабати қатнашчиларининг ўзаро боғлиқлигининг замонавий даражаси солиқ маъмуриятчилигини ташкил қиладиган назоратнинг икки элементидан иборат, шу жумладан, солиқ тўловчиларнинг солиқ қонунчилигига риоя қилишининг назорати; солиқ органларининг қонунлар ижросини таъминлашининг назорати”.[6]

А.Адвокатога солиқ назоратига қуйидагича таъриф берган: “Солиқ назорати, солиқ маъмуриятчилиги тизимининг ажралмас қисми сифатида, жамиятнинг барча жабҳаларида давлат олдида турган муаммоларни ҳал этишни таъминлайдиган, давлатнинг молиявий ресурсларини энг самарали шакллантириш, тақсимлаш ва улардан фойдаланишнинг ҳуқуқий механизмини такомиллаштириш учун йўналишлар ва йўللарни таъминлайдиган давлатнинг молиявий сиёсатини амалга ошириш”.[7]

Ушбу мақолада тадбиркорлик субъектларининг ташқи савдо алоқаларини бошқаришда солиқ назоратининг аҳамияти кўрсатиб берилган илмий анализ ва гуруҳлаш каби методларидан фойдаланилган.

Халқаро иқтисодий алоқаларнинг ўсиши, мамлакатимизда хорижий компаниялар фаолиятининг кенгайиши сабабли “Назорат қилинадиган хорижий компания” ва Ўзбекистон Республикаси резиденти бўлган назорат қилинадиган хорижий юридик шахсни назорат қилиш тартиби жорий этилди.

Ўзбекистон резиденти бўлган назорат қилинадиган хорижий юридик шахсни назорат қилиш тартиби жорий этилган. Ушбу тартиб Буюк Британия, Австралия, Франция, Германия, Литва, Норвегия, Испания, Туркия каби мамлакатларда кенг қўлланилади.

Солиққа оид фаолиятга мувофиқ, назорат қилинадиган хорижий компанияларнинг фойдаси солиқ базасида кўрсатилмаганлиги солиқни тўламаслик ҳолатини юзага келтиради. Натижада эса, назорат қилинадиган хорижий компаниялар резидент шахс компания фойдасини улуши солиқ базасида акс эттирилмаганлигига солиқ тўламаган деб юритилади. Шу билан биргаликда, назорат қилинувчи хориж компанияси даромади улуши солиқ базасида акс эттирилиши керак бўлган фойдасига нисбатан мос равишда фойда ёки даромад солиғини тўламаган солиқнинг мутаносиб ҳолда 20% миқдорида лекин минимал

Қуйидаги жадвал маълумотларида солиқ органларининг назорат фаолиятига оид текширувларининг амалдаги ҳолати бўйича баъзиларини келтириб ўтишни лозим деб топдик. Жумладан, мавзули экспресс ўрганишлар, хужжатли текширувлар, хронометраж кўздан кечириш, камерал назорат кабиларни ўз ичига олади.

1-жадвал

Солиқ органларининг назорат фаолияти [8]

№	Солиқ органларининг назорат фаолияти	Фаолият турига таъриф
1.	Мавзули экспресс-ўрганишлар	Тадбиркорлик субъектлари берган маълумотларнинг ҳаққонийлигини тасдиқлаш учун жойларга ташрифлар
2.	Хужжатли текширувлар	Жиноий ишлар ва юридик шахсларнинг тугатилиши муносабати билан олиб бориладиган текширувлар
3.	Хронометраж кўздан кечириш	Товарларни (хизматларни) ҳақиқий сотиш ҳажмини аниқлаш мақсадида солиқ тўловчиларга ташриф
4.	Камерал назорат	Тадбиркорлик субъектларининг пул билан боғлиқ ёки солиқ ҳисоботини ўрганиш ва таҳлил қилиш

Корхоналарнинг ташқи иқтисодий фаолиятини тартибга солиш усуллари ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солишнинг ялпи миллий усуллари мажмуи бўлиб ҳисобланади.

1-расм. Ташқи иқтисодий фаолият билан боғлиқ муносабатлар [8]

Тадқиқотларга кўра, ташқи иқтисодий алоқаларни тартибга солишнинг бир неча усуллар мужассамлаштирилган. Яъни улар халқаро савдо шартномалари, ташқи савдони тарифли тартибга солиш, экспорт ҳамда импорт операцияларини бошқаришнинг тартиби, экспортчи коҳоналарга имтиёзлар тақдим этиш, экспорт салоҳиятини ошириш чора тадбирларидан иборат.

1.Халқаро савдо шартномалари. Улар давлатлар ўртасидаги иқтисодий муносабатларни ривожлантиришнинг умумий йўлларини белгилайди, ўзаро ҳамкорликнинг савдо-иқтисодий, сиёсий режимини ўрнатади, ўзаро ҳисобкитоблар учун шарт-шароитларни, ҳамкорлик шартларини ва бошқаларни таъминлайди. Ташқи иқтисодий фаолиятни ривожлантириш учун энг яхши шароитлар таъминланади. Давлатлар бир-бирларига энг қулай давлат режимини тақдим этадилар. Ушбу режимда келишилган томонларнинг хўжалик юритувчи субъектлари ҳамкор мамлакатда божхона, солиқ ва бошқа имтиёзлардан фойдаланадилар.

2.Тарифларни тартибга солиш. Божхона тарифлари, божхона йиғимлари, солиқлар яъни кўшилган қиймат солиғи, аксизлар, божхона божидан фойдаланишга асосланган тариф усуллари ташқи иқтисодий фаолиятни иқтисодий тартибга солишнинг асосидир.

Экспорт ишлаб чиқаришни рағбатлантириш экспорт салоҳиятини кенгайтиришнинг иқтисодий усуллари.

4.Ташқи савдони тартибга солишнинг тарифсиз усуллари - ташқи иқтисодий фаолият соҳасидаги жараёнларга таъсир кўрсатишга қаратилган, лекин давлат томонидан тартибга солишнинг божхона - тариф усуллари билан боғлиқ бўлмаган ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш усуллари ҳам мавжуд. Буларга қуйидагилар киради:

2-расм.Божхона таъриф усуллари билан боғлиқ бўлмаган ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш усуллари [8]

2-расмдан кўринадики, божхона таъриф усуллари билан боғлиқ бўлмаган ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга солиш усуллари нархларни назорат қилиш чоралари, молиявий чора-тадбирлар, миқдорий назорат усуллари, автоматик лицензиялаш, монополистик чоралар, техник тўсиқларни ўз ичига олган. Нархларни назорат қилиш чоралари - мамлакатга импорт товарлар нархини сунъий пасайтиришга қарши чоралар ва хорижий ҳукуматлар томонидан маҳаллий экспорт қилувчи фирмаларга бериладиган экспорт субсидияларига қарши қаратилган чоралардир.

Импорт операцияларини бошқаришда баъзи мамлакатлар ҳукумати нархлар бўйича имтиёزلарни тақдим этишда импорт қилувчининг товарлари ва хизматлари нархлари миллий ишлаб чиқарувчилар нархларидан паст бўлиши керак бўлган нархлардаги минимал чегарани қонуний ўрнатади.

Молиявий усуллар экспорт-импорт операциялари жараёнида валюта операциялари билан боғлиқ фаолиятнинг молиявий-солиқ имтиёзлардан фойдаланишни белгилайди.

Миқдорий назорат усуллари мамлакатлар томонидан маълум бир маҳсулот ёки товарни мамлакатга олиб кириш ва мамлакатдан олиб чиқишда тегишли миқдорий чеклашлар яъни квота ўрнатиш билан боғлиқ бўлади.

Алоҳида товар ва хизматлар мамлакат ва мамлакат гуруҳларининг маълум бир вақтда амалга ошириладиган экспорт-импортга миқдорий ёки харажатлар чекловлари экспорт-импорт квоталари бўлиб ҳисобланади. Экспорт-импорт квоталари асосан лицензиялар бериш режими орқали қўлланилади ва лицензиялар бўйича экспорт-импорт ҳажми белгиланган квота ҳажмидан кўп бўлмаслиги керак.

Экспорт-импорт квоталарининг қуйидаги турлари мавжуд:

1) алоҳида импорт ёки экспортни аниқ бир мамлакатга чекловчи;

2) алоҳида гуруҳ давлатларга импорт ёки экспорт ҳажмини белгиловчи гуруҳ;

3) дунё миқёсидаги импорт ёки экспорт чеклов қўлланиладиган мамлакатларни кўрсатмасдан чекланганда.

Маълум товарларни мамлакатга импорт ёки экспорт қилиш тегишли маълумотни яъни лицензияни олиш автоматик лицензиялашни ташкил қилади. Ушбу лицензиялашни қўлланилиши товарлар савдоси назоратини қўлланилишига имкон беради.

Мамлакатимизда ташқи иқтисодий фаолиятни эркинлаштириш, экспорт салоҳиятини кучайтириш, инвестицияларни жалб қилиш ва унинг жозибдорлигини янада ошириш ва божхона фаолиятини янада такомиллаштириш юзасидан чора-тадбирлар қўлланилиб келинмоқда.

Фикримизча, мазкур чора-тадбирларнинг амалиётга жорий этилиши қуйидаги натижаларга олиб келади:

1. Солиқ ва божхона имтиёзлари орқали қўллаб қувватлаш, шу жумладан яқка тартибдаги ҳолатлар, ушбу тақдим этилаётган имтиёзларнинг самарадорлигини мониторинг ва назорат қилишнинг самарали тизимини яратиш соғлом рақобатни таъминлашга хизмат қилади.

2. Ишлаб чиқарувчилар ва экспортчилар учун экспорт етказиб беришни қайта ишлашнинг оптималлаштирилган схемасидан фойдаланиш таклиф этилади. Бу эса ўз навбатида, солиқ органига экспорт қилинадиган маҳсулот ишлаб чиқаришга юборилган ҳар бир товар ёки хизмат етказиб берувчиси тўғрисидаги маълумотларни тақдим этиш имконини беради.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 29 июндаги ПФ-5468-сон «Ўзбекистон Республикасининг солиқ сиёсатини такомиллаштириш концепцияси тўғрисида»ги фармони. Қонун ҳужжатлари маълумотлари базаси, 30.06.2018 й., 06/18/5468/1420-сон; 19.03.2020 й., 06/20/5968/0331-сон.

2. Қурбанов З.Н. (2011) Солиқ ҳисоби ва аудитининг назарий ва методологик асослари. И.ф.д. илм. дар. ол. уч. тақд. эт. дисс. автореф. – Тошкент, Б. 26

3. Тошмуродова Б.Э. Иқтисодий тараққиётга эришишда солиқлардан самарали фойдаланиш. Иқт. фан. док. дисс. автореф. – Тошкент, 44 б.2007.

4. Исламқулов А.Х. (2012) Бюджет даромадларида бевосита солиқлар тушуми барқарорлигини таъминлаш йўллари: и.ф.н. илмий даражасини олиш учун диссертация автореферати. – Т.: БМА, 2012. - 21 б.

Ш.Д.Эргашходжаева. Халқаро рақобат. Ўқув қўлланма.- Т.: ТДИУ, 2013.-328 б.

Гончаренко Л.И. (2012) Методология налогообложения и налогового администрирования коммерческих банков: монография / Л.И. Гончаренко. – 2-е изд. М: Финансовый университет, 332 с. (190-191 с.).

Адвокатова А.С. (2013) Налоговый контроль в условиях модификации отношений налоговых органов и налогоплательщиков. Автореферат диссертация

на соискание ученой степени кандидата экономических наук Москва. 26 с.

8. Тадқиқот натижасида муаллиф томонидан тайёрланди

ТАРГЕТИРОВАНИЕ ИНФЛЯЦИИ В УЗБЕКИСТАНЕ

Тоғжиев Рахматилла Рахмонович

Ташкентский государственный экономический университет

доцент кафедры «Банковское дело и инвестиции» к.э.н.

abdulaziz38@mail.ru

Аннотация

В тезисе описаны принимаемые меры по внедрению нового режима по реализации денежно-кредитной политики в Узбекистане и достигнутые экономические результаты. Даны конкретные и адекватные научные предложения, и рекомендации по дальнейшему внедрению инфляционного таргетирования (ИТ).

Ключевые слова: инфляция, регулирование, инфляционное таргетирование, базовая инфляция, предотвращение инфляции, центральный банк, денежно-кредитная политика, цена, уровень инфляции, коммерческие банки, экономический рост.

Суть инфляционного таргетирования лежит в снижении уровня инфляции и удерживании его в определенном коридоре значений, посредством которого центральные банки добиваются экономической стабильности. Режим инфляционного таргетирования позволяет достичь нескольких макроэкономических целей, такие как: предотвращение резкого роста цен и высокой инфляции, формирование денежного рынка, устранение причин сегментации денежного рынка, поддержка платежеспособности населения и предпринимателей с учетом внутренних и внешних факторов, обеспечение устойчивости финансового сектора.

Инфляционное таргетирование имеет несколько важных преимуществ. Оно отличается от валютного таргетирования, но подобно денежному таргетированию, инфляционное таргетирование позволяет денежно-кредитной политике фокусироваться на внутренние условия и реагировать на шоки внутренней экономики. Инфляционное таргетирование также имеет преимущество того, что скорость возникновения шоков неуместны, так как стратегия денежно-кредитной политики больше не зависит от устойчивой взаимосвязи деньги-инфляция.

Страны, которые успешно использовали таргетирование инфляции, включают Новую Зеландию, Канаду, Великобританию, Финляндию, Швецию, Австралию и Испанию. В Австралии, Финляндии и Швеции центральный банк объявил целевые показатели инфляции без согласия правительства на их поддержку. В Канаде и Новой Зеландии для достижения цели установлен 18-месячный период. В конце этого периода устанавливается новый 12-месячный период в Новой Зеландии и 18-месячный период в Канаде с целью постепенного снижения инфляции. По истечении новых сроков обеим странам удалось достичь